

ственность в виде лишения свободы на шесть месяцев. За оставление службы на срок менее трех суток виновные подвергались дисциплинарному взысканию. Также увольнялись со службы за различные нарушения, перечень их приводился в Положении.

Таким образом, служба в милиции имела существенные отличия от другой государственной службы, но это на материальном положении милиции практически никак не сказывалось. Другими словами, милиция в правовом положении не приравнивалась к военнослужащим Красной Армии, хотя и носила военизированный характер. Вследствие этого она была лишена целого ряда льгот, которые имели военнослужащие Красной Армии.

Это положение было поправлено в 1928 г. с введением специальных надбавок к должностным окладам сотрудников. Так, для лиц, непрерывно прослуживших в милиции и уголовном розыске 3 года, вводилась надбавка к окладу в размере 10 %, 6 лет – 20 %, 9 лет – 30 %. Такие льготы вводились с целью закрепления на работе ценных сотрудников.

Курс на военизацию милиции был продолжен принятием в 1928 г. поправок в рассмотренное выше Положение. Они сводились к нескольким моментам. Во-первых, на работников милиции практически перестало распространяться действие Кодекса законов о труде. Подчеркивалось, что работники милиции являются государственными служащими и вся их деятельность регулируется общими законами и специальными приказами, издаваемыми по милиции. За совершенные проступки они отвечали по Дисциплинарному уставу рабоче-крестьянской милиции, а также в судебном порядке наряду с другими должностными лицами. Во-вторых, усиливалась ответственность работников милиции за уклонение от службы. Теперь уже за неявку на службу в течение трех дней сотрудник милиции подвергался уголовной ответственности, а за неявку менее трех дней наказывался в дисциплинарном порядке. Усиливалась уголовная ответственность за умышленную порчу вверенного снаряжения и вооружения. В-третьих, несколько изменился порядок назначения на должность. Теперь работники милиции, удовлетворяющие всем необходимым требованиям, обязательно проходили двухнедельные испытания. Выдержавшие их назначались на вакантные должности, а при отсутствии вакансий – в резерв.

Таким образом, на протяжении 20-х гг. XX в. в БССР проходил процесс становления и развития правового статуса милиции. Обращает на себя внимание тот факт, что милиция не сразу приобрела статус военизированного подразделения. Это было связано в большей мере с недостаточностью ее финансирования. Именно в данный период начинается процесс перевода милиции с местного финансирования на централизованное. Это обстоятельство и позволило улучшить материальное положение и техническое оснащение милиции.

Только к концу 20-х гг. XX в. милиция превратилась в чисто военизированный орган, вся деятельность которого строго регламентировалась республиканскими и ведомственными правовыми актами.

УДК 340.1

І.У. Вішнеўская

ЗАКАНАДАЎСТАВА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА XV–XVI стст. АБ СУПРАЦЬДЗЕЯННІ КАРУПЦЫІ

Адным з першых нарматыўных актаў, у якім мы бачым норму, прызначаную абмежаваць практыку паднашэнняў (дароў-чалабітных) прадстаўніку ўлады, быў прывілей вялікага князя Аляксандра Казіміравіча 1492 г. Арт. 16 гэтага закона замацаваў правіла, згодна з якім «Ад правізіі-ж, датацыі і колляцыі духоўных і свецкіх годнасцей, дзяржаў і ўсякіх урадаў мы абавязваемся нічога не вымагаць, нават і самі паны ваяводы і старасты павінны ад урадоўцаў і дзяржаўцаў нічога не браць, або вымагаць, хіба што кім-небудзь нам або ім будзе свабодна падаравана ў адзнаку пашаны». Як бачыцца, вымаганне дароў прызнавалася супрацьпраўным дзеяннем, але дабравольныя дары закон дапускаў, аддаючы павагу звычайу.

Спробы супрацьдзеяння прававымі сродкамі злоўжыванню ўладай чынавенствам актывізаваліся ў статутны перыяд развіцця заканадаўства. Асабліва выразна гэта праявілася ў сферы судаводства, адміністрацыйнага кіравання, абароны краіны. У Статутах 1566 і 1588 гг. (раздз. IV «Аб суддзях і судах») замацавана прысяга судзі і падсудка земскага павятовага суда, у якой абраныя шляхтай судовыя ўрадоўцы абавязваліся судзіць «... не даючы паблагкі высокім і ніжэйшым станам, не глядзячы на тых, што мае дастойныя чыны і пасады, на багатага і на беднага, на прыяцеля кроўнага захаванага, ані на не-прыяцеля ... не са страху, не за хабар і дары, ані спадзеючыся на дары ... ані баючыся пакарання, помсты і пагроз, але самага Бога і яго святую справядлівасць, і права агульнае, і сумленне сваё перад вачамі маючы...». Аналагічную прысягу згодна з законам павінны былі даваць і іншыя судовыя чыноўнікі (напрыклад, пісар і возны).

Статутамі былі ўведзены нормы, якія рэгламентавалі памеры судовых пошлін (перасуд, памятнае). Гэта мера была своеасаблівай рэакцыяй заканадаўцы на крытыку грамадства адносна непамерных судовых расходаў для асоб, якія праз суд жадаюць абараніць свае правы, з аднаго боку, і вялікіх даходаў, якія маюць ад судаводства ўраднікі, з другога. Таму законам (арт. 5 раздз. IV Статута 1588 г.) дакладна вызначалася «калі суд земскі каму што з каго прысудзіць, тады ад спагнанай сумы таго, хто атрымлівае, павінны сабе браць за работу сваю перасуд ад капы літоўскай па два грошы літоўскія». Закон забараняў завышэнне перасуду на карысць суддзям: «...звыш гэтай пастановы не павінны ўраднікі нашы земскія больш перасуда, памятнага і ад пячатак браць пад страхам штрафу боку ў якога б звыш той пастановы больш прымусова было ўзята... а што ўзяў звыш, удвая павінен вярнуць... а за прысягай боку істцовага пакрыўджанаму заплаціць». Статут 1588 г. (арт. 6 раздз. IV) фіксуе даходы пісараў павятовых і замкавых судаў ад канкрэтных паслуг – падрыхтоўкі лістоў заручных, упамінальных, упісання позваў у рэестр запісу выклікаў у суд і г. д. Сума аплаты паслуг пісара ў залежнасці ад іх віду вагалася ад 1 да 48 грошаў, пры гэтым прадпісвалася, што «звыш гэтага закона пісары больш патрабаваць не павінны пад страхам штрафу боку дванаццаць коп грошаў і пад вяртаннем таго, што б звыш гэтага закона ўзяў удвая». Аналагічныя палажэнні вызначаны Статутамі 1566, 1588 гг. у адносінах судзі падкаморскага суда (падкаморы), у юрысдыкцыі якога былі межа-

выя спрэчкі паміж землеўладальнікамі. У прысязе падкаморыя замацавана абяцанне вернасці гаспадару, жыхарам павета, запэўненне ў бездакорным выкананні сваіх абавязкаў, абяцанні ніколі не выкарыстоўваць сваё службовае становішча, не браць хабару, не звяртаць увагі на пагрозы (арт. 1 раздз. IX, Статута 1588 г.). Статут (арт. 9 раздз. IX) рэгламентуе даходы падкаморыя ад разгляду спраў, якія належалі да яго кампетэнцыі. Важным прававым сродкам барацьбы з карупцыяй была забарона абрання на судовыя пасады дзяржаўных чыноўнікаў і асоб духоўнага звання. Дарэчы, Статут 1588 г. забараніў увогуле сумяшчэнне некалькіх дзяржаўных пасадаў адной асобай, пры гэтым канстатаваў, што такая забарона выяўляе волю «ўсіх саслоўяў Вялікага Княства Літоўскага» і ўводзіцца з мэтай «лепшай карысці і ўпрыгажэння» дзяржавы. У выпадку парушэння закону асоба пазбаўлялася пасады і з яе маёмасці спаганялася сто коп грошаў (арт. 34 раздз. I Статута 1588 г.).

Нашы продкі добра разумелі, што далёка не кожная асоба здольна вытрымаць выпрабаванне меднымі трубамі, не спакусіцца на магчымасць лёгкай нажывы ад высокай пасады. У сваёй прадмове да Статута 1588 г. Леў Іванавіч Сапега пісаў: «...у сувязі з тым, што не ўсіх так прырода стварыла, каб больш розуму, чым сваёй маёмасці і д'ябальскіх намераў атрымлівалі ў спадчыну, то цуглі або муштук на нахабнікаў Гасподзь Бог і права яго святое надзелі, каб тыя за нядобрасумленныя справы сваё адпаведнае пакаранне, а прыстойныя добрую плату атрымлівалі». Антыкарупцыйныя нормы можна ўбачыць у большасці раздзелаў вышэйназванага Статута. Напрыклад, у арт. 14 раздз. I ўводзілася адказнасць ураднікаў велікакняжацкай канцылярыі за выдачу несапраўдных мандатаў. Статут прадпісвае, каб «пячатары і пісары нашы, аберагаючы ў гэтым годнасць і вагу вялікасці нашай і парушэнні справядлівасці людской, абавязаны тое ахоўваць, каб звыш указаннага мандаты з канцылярыі нашай не выходзілі». А за парушэнне гэтай нормы, «не адыходзячы з права, заплаціць сто коп грошаў, палавіна якіх боку, а другая палавіна павінна паступіць ў наш скарб».

У арт. 29 гэтага ж раздзела прадугледжвалася адказнасць за самастойнае ўвядзенне новых пошлін: «старасты, дзяржаўцы або асобы, якія збіраюць пошліны нашы, калі б таксама, збіраючы пошліны, дарог на маёнтках нашых не рамантавалі, тады шкоду і дабаўку таму (пацярпеламу ад дрэннай дарогі. – *I. B.*)... абавязаны будучь заплаціць. Ураднікі, якія самавольна збіраюць пошліны там, дзе раней іх не бралі, павінны былі «за гвалт дванаццаць коп грошаў і панесеныя страты з навязкай заплаціць».

Суровая адказнасць прадугледжвалася за злоўжыванне службовым становішчам з мэтай нажывы падчас ваенных дзеянняў. У арт. 16 раздз. II «Аб абароне земскай» вызначалася плата пісару пры рэгістрацыі ваеннаабавязаных, прычым прадпісвалася браць «толькі по паўгрошыку літоўскаму ад каня за іх работу, а тое ў час, калі войска наша з'езджаецца. А калі войска наша павінна быць распушчана, тады не павінен гетман, ні яго пісары ад запісу нічога браць па нашай ласцы». У адпаведнасці з традыцыйнымі патрабаваннямі да маральных якасцей службоўцаў Статут 1588 г. абавязвае гетмана «пісарамі сваімі на перапіс войска браць людзей прыстойных, шляхту».

Адказнасць харужых за самавольнае вызваленне ад ваеннай службы прадугледжвалася арт. 17. Удзел у Паспалітым рушэнні (шляхецкім апалчэнні) быў дзяржаўным абавязкам кожнага шляхціца, таму тыя харужыя, якія самавольна вызвалілі кагосьці ад службы падчас вайны або ўтойвалі факт няяўкі шляхціца да месца збору войска, «урад свой, харунжаства, траціць».

Жорстка караў закон тых падданных княства, што «яўна і тайна ўсякай зброі, жалеза, ручніц, кос, нажоў, стрэл і ўсякага іншага ваеннага рыштунку» вывозілі і замежным паслам прадавалі, «з чаго б непрыяцель узмацніцца мог». За продаж ворагу зброі, асабліва ў ваенны час, прадугледжвалася смяротнае пакаранне з канфіскацыяй маёмасці ў дзяржаўны скарб. Адказнасць за продаж зброі як у ваенны час, так і ў мірны перыяд ускладалася на стараст і ўсіх мясцовых ураднікаў (арт. 48 раздз. III Статута 1588 г.).

Такім чынам, у рэнесансавай Беларусі як прызнаваліся і абмяркоўваліся грамадскай думкай факты карупцыі, так і прымаліся прававыя меры барацьбы з ёй. У той жа час як маральна-этычныя, так і прававыя сродкі заставаліся малаэфектыўнымі не толькі ў сувязі з адсутнасцю сусветнай практыкі і недастатковым узроўнем развіцця права, але і ў сувязі з чалавечым фактарам – адсутнасцю ўстойлівай матывацыі да антыкарупцыйных паводзін у грамадзян, слабасцю адпаведных маральна-этычных арыентаў у грамадстве.

УДК 340.1

В.А. Волков

ПОНЯТИЕ «ФУНКЦИЯ» В ПРАВОВОЙ НАУКЕ

Термин «функция» (от лат. *functio*) обозначает «исполнение», «совершение». Данный термин введен в научный оборот еще в конце XVII в. Г.В. Лейбницем. В естественных и гуманитарных науках значение этого термина различается. Изначально он применялся только в математике и выражал зависимость одной переменной величины от другой, но в дальнейшем был распространен и на гуманитарные науки. Так, во второй половине XIX в. его начинают употреблять и в социологическом аспекте, а в первой половине XX в. – и в государственно-правовом аспекте.

Понятие «функция права» в науке является достаточно исследованным. Определения этого понятия, составляющие основу современного понимания данного явления, были предложены М.И. Байтиным, Т.Н. Радько, Ф.Н. Фаткуллиным и др.

Так, М.И. Байтин определяет функции права как наиболее существенные направления и стороны воздействия права на общественные отношения, в которых раскрывается общечеловеческая и классовая природа и социальное назначение права. Т.Н. Радько называет функцию права обусловливаемым социальным назначением права, основным направлением его воздействия на общественные отношения – направлением, в котором выражены классовая сущность, служебная роль, цели и задачи права. По мнению Ф.Н. Фаткуллина, функции права – это основные направления прогрессивного воздействия права на социальное развитие, определяемые его сущностью, целью и назначением в обществе.